

**TİMUR’UN SARAYINDA (FRANSA’YA GÖNDERDİĞİ ELÇİNİN KALEMİNDEN EMİR TİMUR’UN
HAYATI, DEVLETİ VE HALKI)***

 SAMET CAN DEMİR**

 10.53718/gttad.961834

Çalışmamıza konu olan eser, Batı dillerinden çeşitli seyahatname ve kronikleri de Türkçeye kazandırarak Geç Orta Çağ Avrupa Tarihi ve Haçlı Seferleri Tarihi üzerine çalışmalarını sürdürmekte olan Ahmet Deniz Altunbaş tarafından çevrilerek notlandırılmıştır. Çevirisi yapılan metinler; Sultaniyeli Johannes’in ulaştırmakla görevlendirildiği Timur, oğlu Mirân Şah ve Fransa Kralı VI. Charles arasındaki yazışmalardan oluşan mektuplar, Timur ve elçisi Sultaniyeli Johannes hakkında dönemin kroniklerinde verilmiş bilgiler ve Sultaniyeli Johannes tarafından özel yaşamı, hâkimiyeti, savaşları, dinî yaşantısı gibi geniş bir yelpazede Timur portresi veren yazılardan oluşmaktadır.

İtalyan Johannes’in hayatı hakkındaki bilgiler oldukça kısıtlıdır. İsmi başına getirilen “Sultaniyeli” ifadesinin, 1398’de Papa IX. Bonifacius tarafından İran’da bulunan Sultaniye’ye başpiskopos olarak görevlendirilmesi ile ilgili olduğu bilinmektedir. İncelediğimiz çalışmada verilen bilgiler doğrultusunda Sultaniye’nin Timur tarafından ele geçirilmesinin ardından Johannes’in, Timur’un yakın maiyetinde yer aldığı, bilhassa 1402 Ankara Savaşı’ndan bir yıl sonra eserini kaleme aldığı; bu süreçte Venedik, Ceneviz, Paris ve Londra’ya elçi olarak gönderildiği; bu vazifesinde hem Timur’un hem de oğlu Mirân Şah’ın mektuplarını Avrupalı hükümdarlara iletmediği bilgilerini edinmek mümkündür. Onun hakkında bilgi edinilen son gelişme ise 1410’da Kırım’da Balaklava diyakozluğuna atanmasıdır.

Üç ana bölümden oluşan eser; “Sunuş”, “Önsöz”, “Kaynakça” ve “Sultaniyeli Johannes” başlığı ile kısa bir biyografiyi ihtiva etmektedir. Eserin “Sunuş” bölümü (s. 7-10); kendisi, Sultaniyeli Johannes’in faaliyetleri ve onun diğer eseri olan *Libellus de Notitia Orbis* üzerine kapsamlı bir makale de kaleme alan Altay Tayfun Özcan tarafından yazılmıştır¹. Özcan, ümitsizliğin hâkim olduğu bir dönemde ortaya çıkarak var oluş mücadelesi vermesi bakımından Timur’u, Cengiz Han ve çeşitli Türk hükümdarlar ile benzer görmekte; buna karşın kendi devrindeki siyasetin merkezinde yer alması ve bu yüzden Orta Çağ dünyasının tamamını ilgilendirmesi sebebiyle, Timur’u onlardan ayırmaktadır. Ayrıca Özcan, önemli bir noktayı vurgulayarak Timur döneminin Arapça ve Farsça kaynaklarının çok iyi bilinmesine karşın, diğer dillerdeki kaynaklar konusundaki yetersizliğe değinerek çalışmanın önemini vurgulamakta; Johannes’in faaliyetlerine de değinmektedir.

“Önsöz” bölümünde (s. 11-19) Altunbaş, tarihin en ilginç karakterlerinden olan Timur hakkındaki kaynakların objektiflikten uzak aşırılığının altını çizerek, çevirisini yaptığı eserin sağlıklı bir tenkidinin yapılabilmesi adına Timur döneminde Avrupa’nın durumuna değinmektedir. Altunbaş, XI. yüzyıl sonlarından itibaren çeşitli taarruzlarda bulunan Haçlıların, talihlerinin tersine dönmesiyle 1364’te Sırp sındığı, 1389’da Kosova ve 1396’da Niğbolu’da aldıkları yenilgilerin sonucunda bir taraftan Osmanlı’yı baş düşman olarak görmeleri; diğer taraftan Osmanlı-Timurlu gerilimini takip eden Avrupalı devletlerin Osmanlı’ya karşı Timur ile olumlu ilişkiler kurmalarının üzerinde durmuştur. Böylece Sultaniyeli Johannes’in Avrupa’ya gönderilmesinin bu çerçevede değerlendirilmesi gerektiğinin altını çizmiştir.

* Sultaniyeli Johannes, *Timur’un Sarayında (Fransa’ya Gönderdiği Elçinin Kaleminden Emir Timur’un Hayatı, Devleti ve Halkı)*, çev. Ahmet Deniz Altunbaş, Kronik Kitap, İstanbul 2020, 108 s., ISBN: 978-605-7635-41-9.

** Yüksek Lisans Öğrencisi, Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Tarih Anabilim Dalı, TÜRKİYE, E-Posta: samet.06.38@hotmail.com, **ORCID ID:** 0000-0002-1667-905X

¹ Johannes’in diğer eseri *Libellus de Notitia Orbis* (Dünya Bilgisi Kitapçığı); Hristiyanlığın, doğu memleketlerindeki vaziyeti hakkında bilgi vermek amacıyla kaleme alınmıştır. Johannes’in faaliyetleri ve söz konusu eser hakkında kapsamlı bir inceleme için bkz. Altay Tayfun Özcan, “Timur’un Elçisi Sultaniyeli Johannes ve *Libellus de Notitia Orbis* Adlı Eserinden Bazı Parçalar”, *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü Tarih Araştırmaları Dergisi*, C. 33, Sayı: 55, 2014, ss. 121-162.

TİMUR'UN SARAYINDA (FRANSA'YA GÖNDERDİĞİ ELÇİNİN KALEMİNDEN EMİR TİMUR'UN HAYATI, DEVLETİ VE HALKI)

Çevirmen tarafından vurgusu yapılan bir diğer husus ise mektupların gerçekliği üzerinedir. Bir Dominiken din adamı olduğu düşünülen Johannes'in çeşitli tahrifler ile Timur'un mektuplarını aslından uzaklaştıracak derecede değişikliğe uğratması Altunbaş tarafından; olası bir ticarî ilişki kurulduğunda bundan kârlı çıkacak bir tarafın da Asya içlerine kadar ilerleme imkânı bulacak olan Dominikenler olduğu, dolayısıyla ilişkilerin kurulması için Johannes'in Timur'u, Avrupalılar gözünde şirin gösterme çabasının bu tahriflerde etkili olduğu şeklinde yorumlanmıştır.

“Sunuş” ve “Önsöz” ün ardından “Sultaniyeli Johannes” (s. 21-22) başlığını taşıyan bir bölüm yer almakta; daha önce verilen bilgilerin bir derlemesi niteliğinde Johannes'e dair eldeki malumatlardan bahsedilmektedir.

Eserin ilk ana bölümü (s. 23-35) “Timur, Mirân Şah ve Fransa Kralı Arasındaki Yazışmalar” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde ilk olarak çevirisi Farsça aslından Mehmet Arıkan ve Abdullah Okal tarafından yapılan, Timur'un Fransa Kralı VI. Charles'a gönderdiği mektuba “Timur'un Mektubunun Orijinal Nüshasından (Farsçadan) Tercümesi” başlığı altında yer verilmektedir. Bu mektupta Timur, I. Bayezid karşısındaki galibiyetini bildirerek ticarî ilişkilerin tesisi konusunda hem kendi ülkesinde hem de Fransa'da tüccarların rahat ettirilmesinin önemini vurgulamıştır. Ardından “Antoine Isaac Silvestre De Sacy'e Göre Timur'un Gönderdiği Mektubun Johannes Tarafından Yapılan ve Orijinalinden Büyük Ölçüde Saptırılmış Latince Tercümesi” başlığı ile mektubun tercümesi verilmektedir. Gerçekten çevirinin “büyük ölçüde saptırıldığı” hemen anlaşılmaktadır. Çevirmenin de vurguladığı gibi Timur'un, Fransa kralına hitaben “Emîr” şeklindeki hitabı, “Melik ve Sultan” a dönüştürülmüş; bunun dışında Timur'un “Fransa Kralı'na, dostu Emîr-i Kebîr Timur Gûrgân'dan...” şeklindeki hitabı ise “Yüce ve muzaffer, haşmetli dostumuz, cihanın en yararlısı, en büyük savaşların muzafferi... Fransa ve başka birçok ulusların kralı...” gibi ilgisi olmayan saptırılmış ifadelerle çevrilmiştir. Çevirmen tarafından altı çizilen bir başka saptırma ise böyle bir unvanın var olmamasına ve metinlerde böyle bir ifade bulunmamasına rağmen mektuplarda Johannes'in, kendisinden “bütün Şark'ın başpiskoposu” olarak bahsetmesidir. Timur'un, Bayezid ile mücadelesinde Timur'un “...sizin ve bizim düşmanımızı kahr u perişan ettiğini...” şeklindeki ifadeleri; “Türk Bayezid ile aranızdaki düşmanlığınızı da duyduk, bu nedenle onu yok etmek icap etti... Vaatleriniz üzerine Türkiye diyarı üzerine yürüdük” gibi alakasız şekilde çevrilmiştir. Bu gibi saptırmalarından verilecek örnekleri çoğaltmak mümkündür. İlk bölümün üçüncü başlığı ise “Mirân Şah'ın Johannes Aracılığıyla Avrupalı Hükümdarlara Gönderdiği Mektubu” başlığını taşımaktadır. Mektubun Farsça orijinali yer almamakla birlikte Johannes'in kendisini yine “tüm Doğu'nun başpiskoposu” olarak tanıtmışından ve ilk mektupla benzer şekilde abartılı ifadelerden anlaşıldığı kadarıyla yine bir tahrif söz konusudur. Bölümün dördüncü başlığı “Fransa Kralı VI. Charles'ın Timur'un Mektubuna Yanıtı” şeklindedir. VI. Charles, bir dostluk tesisinin önemini vurgulamakla birlikte I. Bayezid'i mağlup ettiği haberi karşısında duyduğu hoşnutluğu dile getirmekte, Timur'un vaadine karşılık olarak aynı şekilde Timurlu tüccarlarının da Fransız ülkesinde özgürce ticaret yapabileceklerini belirtmekte ve minnettarlığını sunmaktadır.

Eserin ikinci ana bölümü (s. 37-42) “Timur ve Elçisi Hakkında Dönemin Muhtelif Kroniklerinde Verilmiş Bilgiler” başlığını taşımaktadır. Bu bölümde ilk olarak “VI. Charles Dönemini Konu Alan Paris, BNF Latin 5959 Tasnif Numaralı Chronique Du Religieux De Saint Denys Kroniğinde Timur'un Gönderdiği Mektupla Alakalı Kısım” alt başlığı ile Johannes tarafından Fransa Kralı'na bir mektup getirildiği haberi verilmekte, Timur'un Doğu'daki faaliyetlerinden bahsedilmektedir. Burada önemli olan ise Johannes'in, Timur'un tekliflerinin kabul edilmesi durumunda Fransa Krallığı'nın bundan oldukça kârlı çıkacağını anlatarak ikna etmeye çalıştığına dair verilen bilgidir. İkinci bölümün ikinci alt başlığı ise “Sultaniyeli Johannes'in Eserini Fransızcadan Latinceye Tercüme Eden ve Chronographia Regum Francorum Adlı Kroniğine Dâhil Eden Anonim Yazarın Eserine Girizgâhı” şeklindedir. Bu kaynakta da aynı şekilde Timur'un mektubunun haberi verilmekte, Johannes'e dair bilgiler yer almaktadır. Ayrıca Johannes'in, I. Bayezid'in elinde esir bulunan Hristiyanların Timur tarafından serbest bırakıldıklarını ve bu salıvermenin devam edeceğini bildirdiği belirtilmektedir. Ayrıca kaynak, Johannes'in, sefaret görevinin Hristiyanlığa sağlayacağı faydalar üzerine ifadelerine de yer vermiştir.

Anlaşıldığı kadarıyla Johannes, bu ilişkiye Timur'un yüklediğinden çok daha fazla bir anlam yüklüyordu. Altunbaş'ın önsözde ifade ettiği gibi Timur, Kastilya Kralı'na hediyeler gönderirken Fransa Kralı'na göndermemiştir; bu durum aslında Fransa ile yalnızca basit ticarî ilişkiler kurmak niyetinde olduğunu gösterirken, Dominiken tarikatı için Asya'ya yayılmak söz konusu olduğundan durum daha hayati idi. Dolayısıyla bir Dominiken din adamı olan Johannes'in çabalarını ve yazışmalardaki olumlu yönde olan çarpıtmalarını bu bağlamda değerlendirmek yerinde olacaktır.

Eserin üçüncü ana bölümü (s. 43-103) “Timur'un Nizamu/Ordonnances de Temir Bey” başlığını taşımakta ve Sultaniyeli Johannes'in geniş bir yelpazede Timur hakkında verdiği bilgilerin çevirisini ihtiva etmektedir. Burada geçen “Temir” ve kaynaklardaki diğer telaffuzlara dair çevirmen tarafından tafsilatlı bir açıklama dipnotta verilmiştir. Kaynak, Timur'un köklü bir soydan geldiğini bildirmekte; gençliğinde soygunculuk ve hırsızlıkla servet sahibi olduğunu belirtmektedir. Ayrıca Timur'un, Moğollar ile olan mücadelesinde

savaşmaktan çekindiği bir zamanda; düşman elçilerinin kabulünden önce domuz kanı içip, elçileri huzuruna kabul ettikten sonra bu kanı kusmasıyla zaten ölmekte olan bir adam izlenimi vererek düşmanlarının rehavete kapılmalarını sağlaması; hemen ardından ise düşmanlarını eğlence sırasında yakalayarak aniden saldırmaları gibi ilginç olaylara yer verilmektedir.

Üçüncü bölümün ikinci alt başlığı “*Adının Anlamına Dair*” şeklindedir. Johannes, “Temir Bey” şeklindeki adın anlamını “Demir Senyör” olarak çevirmekte; *Sâhib-kırân*’ı *Calan* olarak vermekte ve “lider, baş” gibi anlamlara geldiğini belirtmektedir. Ayrıca “aksak” anlamına gelen “tamir” sözcüğünün hakaret amacıyla söylendiğini belirtmektedir. Bölümün üçüncü alt başlığı ise “*Temir Bey’in Unvanına Dair*”dir. “Damat” anlamına gelen *Temir Geracan* (Küregen) ve “sözümüz” anlamına gelen *Sosmus* unvanlarına sahip olmakla beraber kral, imparator veya senyör unvanlarının bulunmadığını belirtmektedir. Johannes, Timur’un yaptığı işleri imparator adına ancak onun mührü olmadan yaptığını ifade etmektedir. Dördüncü alt başlık ise “*Soyuna Dair*”dir. Timur’un soyu Tatar olarak verilmiştir. Bununla beraber Altunbaş tarafından bir kronikten Timur’un, Tatarların komşularından olduğu yönünde verdiği bilgi dikkat çekicidir. Johannes, Timur’un hâkimiyet sahasını da anlatmaktadır. Ardından “*Soyu ve Oğullarının İsimleri*” başlıklı bölümde ise Timur’un iki oğlu olan Mirân Şah ve Şâhruh hakkında bilgiler yer almakta, bunların Hristiyanlara olan hoşgörüsünden bahsedilmektedir ki Şâhruh’un burada “*ikinci bir İskender gibi*” olarak ifade edilmesi dikkat çekicidir. “*Yeğenlerinin Sayısına Dair*” başlıklı diğer bir bölümde yetmişten fazla yeğenin olduğu; “*Temir Bey’in Hanımlarına Dair*” başlıklı bölümde ise nikâhlı dört eşinin olduğu ve kadınlara olan ilgisinden bahsedilmektedir.

“*Temir Bey’in İlk Olarak Beylik Sürmeye Başlamasına Dair*” başlığında Timur’un, Tanrı’yı bir meşruiyet kaynağı olarak göstermesinden ve devletin sınırlarının büyüklüğünden bahsedilmiş; “*Temir Bey’in Hükmettiği İller ve Topraklar*” başlığında değerli madenlerin çıkarıldığı bölgeler üzerinde durularak sahip olunan diğer topraklara değinilmiştir. “*Temir Bey’in İhtişam ve Kudreti*” başlığında Timur’un karşısında hiçbir gücün duramadığı, herkesi yenip her yeri ele geçirdiği gibi gücünün kudretine dair ifadeler yer alırken; “*Temir Bey’in Büyük Ordusu ve Askerlerinin Sayısı*” başlığında askerlerin giyim-kuşam ve teçhizatları ve hatta ordudaki hayvanların sayısı da dahil olmak üzere çeşitli bilgiler bulunmaktadır. “*Temir Bey’in Serveti*” başlığında ele geçirilen hazinelerin Semerkant’ta toplanması ve hiç kimsenin onun kadar servet toplayamayacağından ve ele geçirdiği hazinelerden bahsedilirken; “*Temir Bey’in Dillere Destan Merhameti ve Acımasızlığı*” başlığında ise adalete verdiği öneme karşın; merhametsizliğinin de en az onun kadar keskin olduğu vurgusunda bulunulmuştur.

“*Temir Bey’in Hayatı, Devleti ve Halkı*” başlığında halkın çadırlarda konaklaması, kullanılan başlıklar, yiyecek ve içecekler, kadın-erkek ilişkileri, kadınların giyimleri ve çağrılmadan onun huzuruna çıkılmaması gerektiği gibi bazı protokol bilgileri verilmektedir. “*Temir Bey’in Esir Aldıklarına Muamelesi*” başlığında yağma esasları ve yağma sırasında din ayrımı gözetilmemesi; “*Temir Bey’in Harp Buyrukları*” başlığında buyrukların niteliği, emre itaatın önemi, ordunun teşkilatlanma düzeni, maiyetindeki savaşçılar, gaziliğe verilen değer ve korkaklığa karşı tahammülsüzlük, savaş taktikleri ve ayrıca Sivas, Şam ve Bağdat kuşatmalarına yer verilmektedir. Devlet ve ordu teşkilatlanmasının yanında siyasî olaylara da yer verilmiştir. Öyle ki “*Edigny Adındaki İmparatorun Temir Bey’e Yaptığı Hile*” başlığında Altın Orda Hanı Edige Mirza’nın kızının, Timur’un oğluna istenmesi sırasında çeşitli değerli eşyalar ile Timur’un kandırılması gibi hayli ilginç bir olaya yer verilirken; “*Temir Bey’in Büyük Türk’ü Mağlup Etmesi*” başlığında Ankara Savaşı sürecinde gerçekleşen olaylar ele alınmıştır. Burada üzerinde durulması gereken husus, çevirmen Altunbaş’ın yalnızca Johannes değil, aynı zamanda Schiltberger, *Chronique du religieux de Saint Denys* kroniği, *Chronographia Regum Francorum* gibi farklı kaynaklara müracaat ederek, bunların da çevirilerine yer vermek suretiyle okuyucuya bir analiz yapma imkânını vermiş olmasıdır.

“*Temir Bey’in Şehirlerinde ve Tüm Topraklarında Kurduğu Nizam*” başlığında tüccarlara sağlanan emniyet, adaletin katılığı, vergi sistemindeki bazı hususlara değinilirken “*Temir Bey’in Düşmanı Olan Büyük İmparatorluklar*” başlığında düşman olarak Çin, Pers, Memlük ve Altın Orda gösterilmiştir. “*Temir Bey’in Maiyetindeki Krallar ve Hükümdarlar*” başlığında Timur’a bağlı olan hükümdarların yanı sıra maiyetinde bulunan bilgili kişilere de değinilmiştir. Ayrıca bu başlıkta çevirmen tarafından Mihail Dukas’tan alıntı ile esir alınmış bulunan I. Bayezid’i kaçırma teşebbüsü gibi ilginç bir olay da yer almaktadır. “*Temir Bey’in Dini ve İnancı, Rüyalari*” başlığında ise kendisi bir Müslüman olarak tanımlanırken Hristiyanlardan ve Yahudilerden pek hoşlanmadığı, buna karşın gayrimüslim tüccarlara karşı oldukça hoşgörülü muamelede bulunduğu belirtilmekte, insanların aklından geçen düşünceleri okuyabildiği gibi oldukça ilginç iddialarda bulunduğu belirtilmektedir. “*Temir Bey’in Yaşı ve Durumu*” başlığında ise 75 yaşında olan Timur’un fizikî görünüşü hakkında bilgiler verilmektedir. Son başlık olan “*Temir Bey’in En Sevdiği Şeyler*” de ise Timur’un hoşlandığı elbise, süsleme ve hayvanlara değinilmektedir. Bilhassa bu son bölüm üzerine Altunbaş tarafından önemli bir değerlendirme yapılarak; VI. Charles’a, Timur’a hediye göndermesi konusunda bir teşvik mahiyetinde olduğu bildirilmektedir.

Sultaniyeli Johannes’in, ticarî ilişkiler kurmanın yanında dinî bir misyonu olduğu için elçilik görevine hükümdarlardan farklı bir anlam yüklediği; metinlerde gerçekleştirdiği saptırmalardan ve Timur’un ciddi anlamda bir çabasının görülmemesine rağmen VI. Charles’ı ikna etme gayretlerinden anlaşılmaktadır. Bundan

TİMUR'UN SARAYINDA (FRANSA'YA GÖNDERDİĞİ ELÇİNİN KALEMİNDEN EMİR TİMUR'UN HAYATI, DEVLETİ VE HALKI)

dolayı onun tarafından verilen bilgiler tenkide muhtaç olduğu gibi yok sayılamayacağı da aşikârdır. Johannes, zaten yergi ile övgü arasında debelenen Timur dönemi kaynakları göz önünde bulundurulduğunda ayrıca önemli nitelikte bir kaynak durumundadır. Bu açıdan Timur dönemi hakkında yapılacak çalışmalarda kendine yer bulmadığı takdirde önemli bir eksiklik oluşacak; kullanıldığında ise şüphesiz yeni bir bakış açısı ile önemli bir katkıda bulunacaktır.

Eserdeki çeviriler oldukça sade ve anlaşılır bir Türkçeye kaleme alınmış olmakla birlikte, çevirisi yapılan her kaynağın, anekdotun ve diğer alıntılarının orijinal dillerindeki hallerinin de verilmiş olması ayrıca dikkate değerdir. Bunun yanında notlandırmalar oldukça yerinde yapılarak çeşitli unvanlar ve kişi adları gibi noktalar yeterli bir şekilde açıklanmıştır. Kaynakların farklı dillerdeki karşılıkları verilirken farklı nüshalar arasındaki uyumsuzluklara dikkat çekilmesi de okuyucunun sağlıklı bir karşılaştırma yapabilmesine olanak sağlamaktadır. Bundan da önemlisi, Ankara Savaşı, esir alındıktan sonra I. Bayezid'e uygulanan muamele gibi örneklerini çoğaltabileceğimiz çoğu konuda Sultaniyeli Johannes'e bağlı kalınmayarak, Timur döneminin başlıca kaynaklarından olan Şerefüddin Ali Yezdî'nin *Zafernâme*'si ve İbn Arabşah'ın *Acaibü'l Makdûr*'u başta olmak üzere diğer kaynaklardan ve çok sayıda kronikten faydalanılmıştır. Yalnızca Johannes'in değil, kullanılan tüm kaynakların hem orijinalleri hem de çevirilerine yer verilmiş olması, farklı çeviriler için imkân oluşturmakta; farklı kaynakların varlığı ise okuyucuya bir analiz yapma imkânı vermekte, ayrıca okumayı da keyifli hâle getirmektedir.

Bahsedilen özelliklerinden dolayı eser, yalnızca Sultaniyeli Johannes'in Timur hakkındaki malumatlarını veya Timur'un mektuplarını değil; aynı zamanda Timur'dan haber veren kroniklerin ve eserlerin de çoğu konuda karşılaştırmalı malumatlarını sunmaktadır. Eser, Timur dönemi hakkında Türkçe kaynak varlığına bir katkıda bulunmakta, bu açıdan önemli bir boşluğu doldurmaktadır.